

1.melléklet a 114/2013. (IV. 16.) Korm. rendelethez

Javaslat a

Megyei értéktárba történő felvételhez

Készítette:

Molnár Zsolt

(P.H.)
**Gyöngyösmeni
Tájékoztatói
Értéktár Bizottság**

Vas Megyei Önkormányzatok Értéktár Bizottság	
Dátum:	2017-02-23
Szám:	72-13/2017.

A Javaslattervő adatai

1. A javaslatot benyújtó neve:
Molnár Zsolt
2. A javaslatot benyújtó személy vagy kapcsolattartó személy adatai:

Név: Molnár Zsolt

Levelezési cím: 9724 Lukácsháza, Nagycsömötei. u. 35.

Telefonszám: +3630/590-8490

E-mail cím: mozso8715@gmail.com

II.

A NEMZETI ÉRTÉK ADATAI

1. A nemzeti érték megnevezése: Nemescsói Evangélikus Templom

2. A nemzeti érték szakterületenkénti kategóriák szerinti besorolása

☐ agrár- és
élelmiszergazdaság	☐ egészség és életmód	☐ épített környezet
☐ ipari és műszaki
megoldások	☒ kulturális örökség	☐ sport
☐ természeti környezet	☐ turizmus	

3. A nemzeti érték fellelhetőségének helye : 9739 Nemescsó, Péterfy
Sándor u. 39. Hrsz: 202.

4. Értéktár megnevezése, amelybe a nemzeti érték felvételét
kezdeményezik

☐ települési

☒ tájegységi

☒ megyei

☐ küllhoni
magyarság

5. A nemzeti érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása

A nemescsói gyülekezet

A falu krónikása szerint első lelkészük 1630-ban *Elias Hacuka* volt (Payr szerint Hazuka, s nem biztos, hogy ő volt az első). A 17. század első felében tehát már élt itt gyülekezet. Bánó Ádám, nemescsói kántortanító szerint, aki összegyűjtötte a gyülekezet történetét, már akkor indulhatott a lutheránus gyülekezet élete, amikor Kőszegen is, tehát 1554-től. Erről ennél közelebbit nem tudunk. Az *anyakönyvezés* 1701-ben indult meg.

1698-ban Kazó István kanonok tartott itt vizitációt a győri püspök megbízásából. Ekkor már ezt olvashatjuk: „A templomotska belől a helység közepén egy kevésbé felemelt helyen napkeletre fekszik. A régiektől Isten dicsőségére és Szent Péternek tiszteletére építtetett. Térségére nézve igen csekély. A padimentum kövel van kirakva. A kórus fából épült, a prédikálószerkényből van. S székek rendetlenek, alkalmatlanok és csekélyek. Nintsen sekrestyéje, keresztlő köve, gyóntatószéke, sem oltárjai. Egy asztala van, mely oltárképpen szolgál kőből. Vagyon körülötte egy alkalmas temetőhely, de bomladozott és több helyen réses a körülvevő fala. A toronyban, mely kőből épült és kirakott fedeles, egy harang vagyon benne, mely felirata szerint 1614-ből való....A plébános Tudós Ats Mihály Úr augusztana vallású magyar, csepregi születésű, 51 esztendő. ..Nemes Choi községben számláltatnak 175 lakosok, ezek közül 16 katolikus.” Ez a canonica visitatio nemcsak arról árulkodik, hogy a katolikus egyház ekkor még vizsgálta az evangélikus gyülekezeteket. Inkább arról, hogy a templom régebben épült, katolikus templom lehetett eredetileg „Szent Péter tiszteletére”. Ez a vizitációs leírás arról is tanúskodik, hogy az 1698-ban használt templom már átalakult evangélikus használatra, de ez a templom még nem a mostani. A harang pedig 1614-ben készült. A falu hamar áttért az evangélikus hitre, hiszen 1698-ban 175 lélekből csak 16 katolikus maradt. Ez nem történhetett semmiféle erőszakkal. A lelkész 1698-ban id. Ács Mihály volt már. Ezen a környéken tehát talán már a 16. században, de legkésőbb a 17. század elején győzött a reformáció.

Az artikuláris gyülekezet

Az előbbi vizitáció már az 1681-es soproni országgyűlés döntése után született, amely szerint Nemescsó Vas megye északnyugati részének, a mai Burgenland területének egészen Felsőőrig (Oberwart) és Muraköz egy részének is egyetlen evangélikus temploma lett „nyilvános istentiszteletre”. Nagy területről kellett tehát idevándorolni mindazoknak, akik ebben az időben istentiszteletre akartak járni. De éppen ez a tény tette jelentőssé a nemescsói gyülekezetet. Így lett Vas megye nyugati részének a lelki „központja.” Az ígérvetítés német és magyar nyelven, illetve még vend nyelven is folyt.

Ezzel függ össze a már említett canonica visitatio folytatása: „Azon kívül ezen helységben van két *oratorium* fából és deszkából készítve, mindegyik közönséges gyakorlásra szolgál nagy számmal benne összegyülekezni kiváltképpen nagy ünnepek alkalmával úgy mint karácsonykor és húsvétkor. Egyik

ezen oratorium a templom mellett fekszik, fa zsindellyel van fedve, elegendő székekkel és alkalmas. Van benne fa katedra, egy oltár, csekély két szőnyeg. Ez a magyarok számára szolgál, kik bizonyos időben Vas megyéből oda jönnek és az ő szertartásaikat gyakorolják. – A másik oratoriumot pajtának lehetne mondani, zsúpszalmával van fedve, rongyos, lyukacsos mind a sövényében, mind a szalmafedelében. A székek rendetlenek, oltár helyett az üdvözlőnek képe van egy fa feszülettel. Ez azon háznak, melyben az augusztana valláson lévő plébános lakik, a kertjében magában a faluban van.” Ezt az oratoriumot a német nyelvű istentiszteletekre használták.

A lelkészek híveikkel csak akkor találkozhattak, ha azok jöttek ide istentiszteletre, ők maguk máshová nem mehettek híveik után. „1711. Sigray József szolgabíró a községeket megintette, hogy a lutheránus papokat, tanodákat a városban tűrni, pártfogolni ne merészeljék.” A vizitáció tanúsítja tehát, hogy az artikuláris nemescsói gyülekezetben a 16. és 17. század fordulóján egy „templomocská” és két oratórium állt a lelkészlakás mellett.

Kulturális központ

Az 1698-as vizsgálat még ezt állapítja meg: „Nincs sem iskola, sem iskolamester, hanem hol egyik, hol másik szokta az éneket kezdeni.” De hat év múltán, 1704-ben találunk egy keresztelési bejegyzést: „Csoi István aliter Kovács fiacskáját Jánost keresztelte Asbóth János pred. Atyai és anyai (keresztszülei) voltak *Blasics Szecska* akkorbéli iskolamester.” Innen – később látni fogjuk – összeállítható a tanítók névsora. „Persze egyszerű, szegény volt az iskola, mint minden más lakóház is, de mégis elszorongtak benne a tanítók is, meg a szegény árva gyermekek is, a tanító egyik szobája nappal iskola, éjjel szállás” – olvassuk. 1742-ben a tanító mellé segédtanítói állást is szerveztek, „aki a mi iskolánk apróbb csemetéinek, és ha a szükség úgy hozza magával, az öregebbeket is tanítsa, hogy az Istennek idvességes ismerete még annyival is inkább mi közöttünk terjedne” – olvassuk ugyancsak Bánó Ádámnál. 1762-ben a gyülekezet megvette Potyondi Ádám szűk udvarú házát, ez is iskola lett. Ez az épület ma is áll a lelkészlakás mellett. A gyülekezet tehát igen nagy gondot fordított az iskola fejlesztésére. Későbbről tudjuk, hogy az iskolában a magyar mellett németül és vendül is tanítottak. – De miért? „Helyben sohasem volt nagy a tanulólétszám, tehát ez nem indokolta volna a több tanítót, sőt két iskolát, hanem a szegény árva gyermekek adták a többletet” – írja krónikásunk.

A pietista megújulás egyik kisugárzó központja

1729-ben a nemescsói gyülekezet lelkésze *Sartoris Szabó János* (1695–1756) lett. A külföldön is tanult győri másodpap Nemescsóra kerülésével új fejezet kezdődött a gyülekezet életében is. Sartoris könyvek sorát adta ki, vagy legalábbis segített és hozzájárult azok kiadásához. Ács Mihály imádságos- és énekeskönyvének kiadásában, káték írásában, német könyvek magyarra fordításában, és a Biblia fordításában is dolgozott. „A fentiekben bemutatott könyvkiadói kör középpontja egyértelműen Sartoris nemescsói-köszegi gyülekezete volt.” Utalnunk kell arra, hogy amikor nem volt szabad mindenütt istentiszteletet tartani, a könyvek, prédikációs-, imádságos- és énekeskönyvek igen nagy szerepet játszottak a házi áhítatok tartásában és az egyház megújulásában is.

Itt kell visszatérnünk Bánó Ádám kérdésére. Miért fordított gondot a nemescsói gyülekezet és lelkésze az iskolákra? Egy 1756-ban kiadott *Instructio* első mondatában így szól: „Elsősorban az iskolákra kell

ügyelni, melyek az egyháznak mintegy melegágyai.” A tanítók az olvasásra, imádkozásra, bibliai történetekre helyezték a hangsúlyt. Ne legyen család, ahol a gyermekek az alapvető ismeretek híján nőnek fel. A felnőttek oktatása pedig a prédikáció és a könyvek. Ennek a szellemnek volt egyik kisugárzó központja Nemescső. A legnagyobb hangsúly a gyermekeken volt. Sartoris nemcsak a nemescsői kevés gyermekre gondolt. Első volt evangélikus egyházunkban, aki „*alumnemot*” (tartó, nevelő intézetet, mai szóval kollégiumot) nyitott. Egy későbbi dokumentum bizonyítja, hogy a megyéből, de Békésből, Nyitrából és Gömörből is voltak itt szegény gyermekek. S gyűlte a fillérek és a nagyobb adományok. 1766–1795 között még 70 gyermek volt beírva az alumnusok névsorába, akik az intézetben laktak, és a kis latin iskolában tanultak. Sartoris halála előtt derült ki, hogy 81 forinttal tartozik a gyülekezet a lelkésznek, aki saját pénzéből áldozott a célra. Az özvegynek a gyülekezet kifizette a tartozást. Sartoris az egyetlen lelkész, aki a nemescsői templom kriptájában nyugszik.

A türelmi rendelet (1781) után a gyülekezet jelentősége természetesen kisebb lett. A kis gyülekezetek sorsára jutott, amelyeknek a létükért kellett megküzdeni. A régi templom egyre rosszabb állapotba került. Már 1702-ben gondoltak javítására, de ehhez akkor engedély kellett. 1776-ban kezdték a régi templomot renoválni, 1784-ben kezdett a gyülekezet kőből és téglából épült temploma építéséhez, és klasszicizáló késő barokk stílusban újjáépítették. A tornyot csak 1879-ben sikerült felújítani.

A toronyban három harang található.

A kis harang 1614-ből való. Az idők folyamán megrepedt és 1765-ben újraöntötték Sopronban. Az eredeti harangra felül a következő írás került: „ Hans Schön zu Wien gos mich”, középen: „ Johan Tapper Lies mich giesen”. Található rajta egy feszület is, körülötte Mária Magdolna és Szt. Jakab anyja: Mária. Az újraöntött harangra más felirat került: Goss mich Johann Joseph Pfistermeister in Oedenburg 1765, alatta Ecclesia Hungarical Augustana Confession Addictae Nemes Csoiensis refusa Sumptibus 1765. A harang súlya 53 kg.

1863-ben a gyülekezet egy újabb harangot öntetett, amely az első világháború áldozata lett, 1916-ban elvitték, hogy ágyút készítsenek belőle. Ebben az időben egyedül szólt az ősi kisharang. Pár év múlva – a pénz értékének romlása idején – elemi erővel tört ki az óhaj egy új harang után. Adakozásból gyűlt össze a pénz. A munkát megrendelték Seltenhofer soproni harangöntőnél. A nagyharang felírata: „ Erős várunk nekünk az Isten. Öntette a nemescsői ág. h. ev. egyházközség 1925. Öntötték Seltenhofer Frigyes fiai harangöntő gyárában Sopronban. Súlya 152 kg.

A harang elkészülte után, a felszentelésekor a mester egyik segédje megállapította, hogy a kisharang mellé nem egy, hanem két harang kell, mert csak ez adná meg a kellő összhangot a harangszóra. A szakvéleményt hallván, még ugyanabban az évben Weörös István kijelentette, ezen már ne múljon, majd ő az 53 évi felügyelősége emlékére elkészítteti a középső harangot, melyen a következő felirat található: „engem öntetett Budakeszi Weörös István felügyelőségének emlékére, Isten dicsőségére”. Felül a családi címer, alul az öntő cég neve. Súlya 81 kg.

Az oltár 1713-ban készült Csóy Ádám, Csóy Gáspár és Csóy István, helybeli földesurak, illetve Záborszki János lelkész támogatásával. Restaurátorok szerint a szószék és oltár eredetileg külön álltak egymástól egy másik gyülekezetben, és itt állították össze őket „szószékoltárrá”. A szószék 1722-ből, a felette elhelyezkedő hangvető pedig 1738-ból való. Az egyik legszebb, legrégebb szószékoltár a Nyugat-Dunántúl területén.

A szószéken Jézust földgömbbel és a négy evangélistát láthatjuk. A szószék fenti peremén körben ez a felirat olvasható: „Szent Atyám, tartsd meg őket a te neved által, akiket nekem adtál, hogy egyek legyenek, mint mi.”

A fára festett oltárkép a keresztre feszített Jézust ábrázolja.

Az oltárkép alatt latin nyelvű vers található, amelynek magyar fordítása így hangzik:

„Jóságos Jézus, tied vagyok most és amíg élek,

Megholtomban és halálomban is tiéd leszek.

Édes nekem a karjaid közt élni, Jézus,

E karok között meghalnom is édes.”

Keresztelőkút

Az oltár előtti keresztelőkút 1925-ből való, előtte fából faragott kút volt használatban. A keresztelőkút alatt kriptá található.

Korábban a templom körül temetkeztek, ezért is vették körül kőfallal. 1789-ben a templom körüli falat lebontották, a régi temetőből előkerült hamvakat ládákba gyűjtötték és levitték a templom alatti kriptába. A kriptát 1738-ban építette Kosztoláni Gáspár. Összesen 19 halottat (9 felnőttet és 10 gyermeket) temettek bele 1776-ig. Itt nyugszik Sartoris Szabó János lelkész és Weörös Mihály felügyelő. A templom körüli vaskerítés 1931-ben épült.

Orgona

Igazi műemlék. Bánó Ádám gyülekezettörténeti feljegyzéseiben így ír róla:

„Ennek is érdekes az eredete. Mikor az anno 1773. márc. 25-iki conventgyűlésen azon tanakodtak, hogy az igen megromlott templomot hogyan renoválják, a 2-ik pontban szósz szerint ez áll:

1789 Boldogasszony havának 14. napján állítatott be N. Csói Ev. Templomunkba Kőszegi Kliegel József orgona csináló mestertől 110 rh. forintokon megvásároltatott orgona.” Meg van róla a német nyelvű nyugta is, aláírva saját kezűleg. Joseph Kliegel Orgelmacher in Güns.”

1812-ben Dörner Adalbert felújította, és pedállal látta el. Az orgona fűjtatóját korábban szíjjal működtették. A nyugati régió egyik legkisebb és legszebb hangú hangversenyorgonája.

Oltárterítő

1650-ben készítették. Mérete 130x87 cm. A Magyarországi Evangélikus Egyház egyik legrégebbi oltárterítője. Készítője ismeretlen. Témája az úrvacsora. Jézus és az apostolok ovális asztal körül ülnek különböző csikos ruhában. Nevüket latinul hímezték föléljük. Megfigyelhető, hogy a Jézussal szembe ülő Júdásnak nincsen glóriája. Több sajátosságot fedezhetünk fel a terítőn: az egyik, hogy ismeretlen készítője Simon és Taddeus apostolok helyébe, a két másik evangélistát „ültette”, Lukácsot és Márkot; a másik, hogy ha jól megnézzük, valamennyi tanítványnak piros orra van, kivétel Jézus és János.

Az asztal közepén egy élő bárány látható, Jézus és az általa átkarolt János előtt pedig kehely és paténa. Ez utal a két szín alatti úrvacsoravételre. A terítő alsó két sarkában egy-egy álló angyal, kezükben pálmaág. A felső két sarokban egy-egy repülő angyal, kezükben pálmaág és győzelmi koszorú. A terítő széleit színes virág motívumokkal hímezték ki. Ez utóbbi képek viszont már a Jelenések könyve által hirdetett üdvösségre utalnak, amire Jézus ezt mondja: „veletek iszom majd...”

Az oltárterítő jelenleg az Országos Evangélikus Múzeumban, Budapesten tekinthető meg.

Címerek

Nemescső községet nemesek lakták, akiknek a nemesi címét VI. Károly adományozta.

A főbb nemesi családok címerei a templomban kaptak helyet.

Két lábon álló medve, 1738 A felirat a következő: ac G.D.L. Kosztolani de N Kosztolan S. C. Rg. M.I.R. Csa. Kiani E. O. Nat. H. V. C. con B. E. C. Aetatis Süd. 73. An. Obytz. D: g. Könyv

Ördög karddal (szürke alapon arany betűkkel)

1793. Perill: ac Gen. Dom. Paulus Weöres de Budakeszy per I.R.H. Forintrings Inr Cans: Advocatus, Nat: d.9. Febr: 1743. Demat: d.is. Aug. 1793

Ördög karddal (fekete posztón, arany, kék, vörös színek) 1814.e. k. N.zetes V.zkő Idősebb Budakeszy Weöres István Úr Tek. N. Vas Vmegye Tábla Bírája a N.Csói Ev. Gyülekezetnek s ugyanezen megyében

levő Közép Senioratusnak érdemes inspektora. Meghalt 1814 Eszt. Jan. Honapunk 23. Napján életének 71. esztendejében.

P. ac G. Dnus Nicolaus Mesterházy, de Eadem, Celebs.

Aetatis Suae 32. Obiit d. 28 Mart. 1795.

Ugyanonnan való megbecsült P. és G. Mesterházy Mihály úr. 32 éves korában halt meg 1795. március 28. napján.

Matricula

Nagyon ritka, hogy ilyen jó állapotban megmaradjon az utókor számára egy olyan anyakönyv, amit több mint 120 éven keresztül használtak. Az első bejegyzés 1701-ben, az utolsó pedig 1827-ben történt. Ebbe jegyezték fel a születéseket (1701-1817-ig), a házasságokat (1701-1827-ig), valamint a halálozásokat (1701-1823-ig). A Matricula első oldalán található a gyülekezetben szolgált lelkészek névsora 1630-tól napjainkig.

6. Indoklás az értéktárba történő felvétel mellett

Az evangélikus egyedülálló értéket és szerepet képvisel a környék, a megye vallási életében. Az artikuláris időben a protestáns hívőknek ez volt az egyetlen lehetőség, hogy hitéletüket gyakorolják, határon innen és túl. A templom országos, kiemelt védettség alatt áll.

7. A nemzeti értékkel kapcsolatos információt megjelenítő források listája (bibliográfia, honlapok, multimédiás források)

www.nemescso-lutheran.hu

A reformációtól – napjainkig Evangélikus gyülekezetek, egyházmegyék, kerületek a Dunántúlon, Nyugati (Dunántúli) Evangélikus Egyház, Győr, 2011

8. A nemzeti érték hivatalos weboldalának címe:

<http://nemescso-lutheran.hu/site/hu/tarsgyulekezet/20-nemescso-templomtortenet>

III.

MELLÉKLETEK

1. Az értéktárba felvételre javasolt nemzeti érték fényképe vagy audiovizuális-dokumentációja

